

S o m b a r t konečně upozornil na charakteristický rys moderního vývoje ekonomické techniky, že se totiž organické látky zemědělstvím poskytované nahrazují nyní látkami neorganickými, jichž poskytuje průmysl a hornictví: dříví nahrazuje se jako topivo uhlím a jako stavivo železem (lodi, mosty a domy); tažná zvířata nahrazují se dnes lokomotivami a elektrickými vozy motorovými, rostlinná barviva anilinovými atd.

Průmyslová práce národa vzrostla tudíž nesmírně a stále roste co do kvanta produktů i co do počtu odvětví.

## § 10. Soutěž velké výroby průmyslové s drobnou.

I. Pokud jde o vzájemné soutěžení jednotlivých forem průmyslové výroby, ukazuje zkušenost, že průmyslový vývoj nepostupuje znenáhlym neúprosným přechodem od soustavy zásadně méně dokonalé k dokonalejší, nýbrž že každá historická výrobní forma — domácí výroba, řemeslo v obou typických formách řemesla námezdného a tržišního, domácí průmysl i továrna — trvá a udržuje se v tom věcném rozsahu a míšním obvodu, ve kterém dovede dané potřeby člověka nejlépe ukojiti.

Zejména pokud se týče vytčení hranic soutěživosti novodobých kapitalistických forem průmyslových, domácího průmyslu a továrny, s řemeslem, dlužno připomenouti:

1. Jisté výroby vždycky vyžadovaly velikého kapitálu i počtu dělnictva, a řemeslo nikdy jimi nevládlo (hornictví, hutnictví, sklářství).

2. Ještě větší skupina továrních výrob vznikla teprve na podkladě nových potřeb nebo nových technických pokroků, takže celá velká nová odvětví průmyslová byla provozována hned od počátku ve formě velkovýroby (cukrovarství, výroba čokolády, umělých hnojiv a barviv a vůbec téměř všechen průmysl chemický, výroba děl, parolodí, vagonů, lokomotiv, železných mostů, výroba parních strojů, strojů zemědělských, strojů pro továrny textilní, cukrovary, lihovary atd.)

3. I jinak obracel se vznikající velkoprámysl k výrobě předmětů, řemeslem dosud vůbec nevyroběných, a jen pokud tyto nové druhy výrobků vytlačovaly ze spotřeby dosavadní méně dokonalé nebo méně vyhovující výrobky řemeslnické, způsoboval velkoprámysl újmu řemeslu. Naproti tomu zničila tovární velkovýroba starý, ve n-

kovský průmysl domácí, zvl. textilní (tak již počátkem stol. 19. ruční přadláctví, nejprve u bavlny, později u vlny a lnu, od pol. 19. stol. i ruční tkalcovství).

4. Také nyní velkovýroba tovární jen ojedinele vytlačuje řemeslo z celého pracovního obvodu (hodinářství, puškařství, cvočkářství, knoflíkářství, mydlářství, koželužství, kloboučnictví, soukenictví, provaznictví, pivovarství). Spíše

a) přejímá velkovýroba řemeslu počáteční stadia výroby, zůstávají jí jen práce ukončující a instalační, jako při zámečnictví (šrouby, zámky), klempířství (plechy), obuvnictví (svršky, kopyta), kloboučnictví a truhlářství (přířezávání dříví) a j., nebo

b) velkovýroba zmocňuje se jistých výrobků, způsobilých ku hromadné výrobě, jako u truhlářství (kufry), knihařství (pouzdra, kartony), kartáčnictví (štetce), klempířství (lampy, kuchyňské náčiní), nebo konečně

c) velkovýroba soustřeďuje nebo přičleňuje jednotlivá řemesla ve svůj jednotný výrobní proces pro jednotlivé části tohoto procesu, jako kočárník přidružuje si truhláře, sedláře, zámečníky, kováře, lakýrníky, čalouníky, pozlačovače, pivovar bednáře, knihtiskárna knihaře, až se Tito i formálně stávají jejich pomocnými dělníky.

5. Někde přešlo řemeslo v domácí průmysl, zejm. krejčovství, které se dnes již rozčleňuje v zakázkové, pracující řemeslnické dle míry, a v konfekční, vyrábějící po domácku na sklad, a podobně i obuvnictví a truhlářství.

6. Často řemesla z níkají beze vší soutěže jiných forem provozovacích tím, že odpadne nebo změní se spotřeba (parukáři, šepičkáři, cínaři, bednáři, hrnčíři, provazníci), jinde zanikají změnou v materiálu výrobním (zejména nahrazením dřeva a hlíny železem, cínem, mědí, emailem, jako hrnčíři, bednáři), nebo nedostačující obrovským úkolům moderního života (stavby mostů, vagonů, lokomotiv, parolodí, jeřábů).

7. Naproti tomu udržují se a druhdy i prospívají t. zv. řemesla pracovní, jež poskytují bezprostřední výkon (službu) (holiči, kominíci, podkováři) nebo výkon s dodáním výrobku, nikoliv jen výrobek sám (malíři, natěrači, čalouníci, stavební a instalační živnosti), a která nikdy nemohou se státi strojními velkozávody, z výrobních řemesel, t. j. hotové produkty vyrábějících udržují se řemesla,

kteřá produkují výrobky rychlé zkáze podléhající (pekaři, řezníci, uzenáři) nebo kteřá vyžadují individualisování výrobku dle potřeb nebo vkusu konsumentstva, a tedy přímého styku zákazníka s výrobcem (jako dosud zakázkové krejčovství, obuvnictví, truhlářství, a zvláště i řemesla umělecká, j. zlatnictví a knihařství), nebo menší podniky, které si obraly výrobu takových specialit, pro něž obmezenost konsumu nedopouští vznik velkovýroby, nebo které se obmezují na správk y zboží v továrně či skladě koupeného pro konsumenty nebo obchodníky (hodináři, obuvníci, deštníkáři).

8. Nové potřeby dávají konečně vznik novým živnostem (fotografie, instalování vodovodů a plynovodů, hospodářské stroje, velocipedy a motorová kola, výroba konserv, zubní technictví atd.).

9. Zatlačování řemesla velkokapitálem obchodním a továrním různí se konečně dle poměrů místních (v městě rychlé a levné komunikace usnadňují zásobování obecnstva ve skladech obchodních, kdežto na venkově udržují řemeslníka namnoze místní zvyky a osobní ohledy i nedostatek spojení s většími středisky výrobními či obchodními) i dle hospodářského blahobytu, vkusu a vzdělání obyvatelstva. U zámožnějších tříd větší hmotný blahobyt i vzdělání esthetické podporují výrobu umělejších produktů řemeslnických, kdežto massy spokojují se šablonovitými produkty hromadné výroby (srov. pro méně majetné vrstvy činžovní kasárny, konfekce šatstva a obuvi, nábytek z hromadných skladů, nevkusné litografie — u konsumenta s větším majetkem i esthetickým vzděláním rodinné domy a vily, dle míry šité obleky, slohově komponovaný nábytek, umělecké rytiny nebo originály obrazů, soch a j. předmětů dekoračních, umělecké šperky).

10. Dočasně a na vší konkurenci velkokapitálu nezávisle mohou býti celé obory živnostenské výroby jako výroby vůbec stísněny dočasnou nadprodukcí, kteřá může býti vyvolána buď nepříznivým celkovým stavem hospodářským, odbyt stlačujícím (dřívější krise zemědělská, nyní drahota potravin a tíseň dělnictva a úřednictva), buď nadbytkem pracovních sil, který bývá způsobován nedostatkem přehledu o existenčních a odbytových vyhlídkách v jednotlivých oborech, přepřítováním řemesla učedníky — budoucími konkurenty.

II. Celkem statistika ukazuje, že drobná výroba průmyslová nezaniká tak, jak vlivem Marxova učení dočasně bylo hlášáno.

## V R a k o u s k u příslušelo 1902 ke skupině

	závodů	zaměst. osob
malozávodů s 1—5 osobami . . . . .	443.355	789.250
k tonu domácích zaměstnanců . . . . .	356.847	463.255
středních závodů s 6—20 zaměstnanými osobami	35.553	330.874
větších závodů s 21—100 zaměstnanými osobami	9.649	411.742
velkých závodů nad 100 zaměstnaných osob . .	2.751	746.604

## V N ě m e c k u bylo 1895:

	závodů	zaměstn. osob
malozávodů (0—5) . . . . .	1,987,733 = 92.7%	3,187,296 = 42.7%
středních závodů (6—50) . . . . .	138,315 = 6.5%	1,879,680 = 25.1%
velkých závodů (51—.) . . . . .	16,760 = 0.8%	2,393,139 = 32.2%
úhrnem . . . . .	2,142,808 = 100%	7,460,115 = 100%

V Německu i poslední sčítání závodů ze dne 12. července 1907 ukázalo, že zatlačování řemesla způsobem nějak povážlivým nikde nevystupuje, že často současně a stejnoměrně se vzrůstem obyvatelstva vzrostlo i řemeslo a značněji než sama velkovýroba. Také v britské říši je průmyslová malovýroba stále silně rozšířena (v textilnictví dosavadní tendence velkozávodová zdá se, že již překročila vrchol), v některých oborech i v Americké Unii.

Arci statistické číslice nemohou udati, zda všichni ve výkazech jakožto samostatní podnikatelé uvedení také hospodářsky jsou samostatní, zdali a v jakém rozsahu tyto »statističtí řemeslníci« (Sombart) výrobně skutečně jsou činní a jak se majitelům oněch nejmenších, počtem tak čelně obsazených závodů v mnoha odvětvích řemeslných skutečně daří.

## § 11. Dnešní význam řemesla.

I. Ačkoli tedy nelze průmyslový rozmach novodobý, vzrůstem průmyslového obyvatelstva, počtu pracovních sil a mechanických motorů nebo číslicemi vývozu tovarů vyjadřovaný, pokládati za paralelní s vytlačováním řemesla, přece v ý z n a m ř e m e s l a v s o u b o r u ž i v o t a n á r o d o h o s p o d á ř s k é h o a s t á t n í h o c o do počtu příslušníků, co do poplatnosti daňové i po sociální stránce nadmíru k l e s l.

1. Řemeslnická výroba, která v středověku uhrazovala veškeré potřeby člověka po výrobcích průmyslových, pokud nebyly zhotovovány ve vlastní domácnosti pro vlastní její potřebu, ukoujuje dnes vždy menší procento těchto potřeb, t. j. k dosavadním výrobkům řemeslnickým přičleňuje se vývojem vždy větší množství nových